

յին, մինչդեռ ուրիշ բոյնի մը առատ միս մատակարարելով, զինուոր մը ջիւղները բազմացան: Այս ամենէն հետեւեցուց թէ միսը միայն զինուոր մը ջիւղները առաջ կը բերէ:

Բայց որովհետեւ մը ջիւղները իրեն բնական վիճակին մէջ աւելի առատութեամբ չաքարի հիւթ, մեղր կը գտնեն քան թէ մսեղէն սնունդ, այս պատճառաւ մը ջիւղները մէջ աւելի գործաւոր մը ջիւղ կը գտնուի քան թէ զինուոր մը ջիւղ:

Փրօֆ. Կէյթըլ մը ջիւղներու սնունդը փոփոխելով միջին տեսակ մը ջիւղ մ'ալ ձեւացուց, նա սովորական սնունդէն զատ երբեմն չաքարեղէն եւ երբեմն մսեղէն տը-

ւաւ անոնց եւ յանկարծ խանդարեց անոնց սնունդը զանազան միջոցներով եւ այսպէս ունեցաւ խառնուրդ մը նոր տեսակ մը ջիւղնի 3, 5 հզմ. երկայնութեամբ զինուորին եւ գործաւորին միջեւ. (սովորական զինուորին մեծութիւնն է 4. 5. հզմ. իսկ գործաւորին մեծութիւնը՝ 2. 5. հզմ.): Այս փորձն ալ կը հաստատէ մը ջիւղներու մէջ տեսակը սնունդէն առաջ կու գայ:

Ահա թէ բնութեան մէջ ինչ քաղտնիքներ կան որոնք Աստուծոյ անսահման իմաստութիւնը կը ցոլացնեն. մարդս դեռ չատ ետ է այս փոքր կենդանիներու կեանքին եւ գործունէութեան գիտութեանը մէջ:



ՍԱՐԴԵՐՈՒ ԵՂԱՆԱԿԱՅԻՆ ԳԱՂԹԸ ԹՈՒՉՔՈՎ

ԱՂԱՆՏԵԱՆ ՈՎԿԻԱՆՈՍԻ ՎՐԱՅԷՆ

Գարնան եւ աշնան եղանակներուն, սաւառնորդները, հազար եւ աւելի մեղր բարձրութեանց վրայ, հանդիպած են եւ կը հանդիպին բազմաթիւ սարդի խումբերու, որոնք օդին մէջ կը թափառին երկար թելերէ կախուած:

Առաջին անգամ այս երեւոյթը շատ տարօրինակ երեւցած է. Պեռնարտ միջատաբանը այս նոր երեւոյթը լուրջ կերպով սկսաւ ուսումնասիրել եւ զայն այսպէս կը բացատրէ:

Գարնան եւ աշնան եղանակներու ընթացքին օդը գեղեցիկ եւ բարեխառն կ'ըլլայ, սարդերը կը մագլցին ծառերու կատարը եւ կ'ոնականին դէպի վեր կը սկսին հիւսել ոտքերով վեր մղելով իրենց նուրբ թելը: Տաք օդի հոսանքները որ երկրէս վեր կը բարձրանան, իրենց հետ կը քշեն կը տանին այդ բարակ թելերը, որոնք երբ բաւական բարձրութեան մը կը հասնին բաւականաչափ ուժ մը կը ստանան իրենց հետ քաշել տանելու սարդ մը, այսպէս սարդերը կը քաշուին իրենց ձգած թելէն եւ կը սկսին վեր բարձրանալ, ուր կը

մնան մինչեւ որ օդերը տաք են, երբ կը սկսի ցրտել կրկին երկիր կը դառնան:

Երբեմն կը պատահի որ, երբ որոշ բարձրութեան մը վրայ են, այս սարդերու խումբերը օդին մէջ կը հանդիպին, օդի սատիկ տաք հոսանքներու որոնք զիրենք կը քշեն կը տանին, իրենց սովորական բընական տեղերէն շատ հեռուներ, եւ երբեմն ծովեր կ'անցնին, այսպէս կը կատարուի սարդերու եղանակին զաղթը թռիչքով շատ հեռաւոր երկիրներ:

Մեջատաբանները Ամերիկայի եւ եւրոպայի մէջ 60 տեսակ նոյնազգի սարդեր համբաւ են. շատ հաւանական է, եւ կարելի է հետեւցնել, կ'ըսէ նոյն բնագէտը, որ այդ տեսակներու հաւասար գոյութիւնը զանազան հեռաւոր աշխարհներու մէջ արդիւնք է նման դաղթականութիւններու:

Ազլանտեան փոթորկայոյց ուղիւնոսը կտրել անցնիլ ահագին բարձրութիւններու վրայէն առանց թելերու՝ շատ զարմանալի է, եւ զոր կատարած են եւ կը կատարեն սարդերը սաւառնորդներէն շատ առաջ:

Հ. Մ. Յ.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԵԻՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Հայկազեան Բառարանի հարեւրամայ Յորէլեանը (1837-1937), նուիրական ու նշանակալից գէպքերէն է հայ ժողովուրդի կեանքին համար, որ իր հայրենի հողէն անջատուած օտար ափերու վրայ ու օտար երկնքի տակ կը պայքարի դեռ ինքնապահպանութիւնը ճիգերով: Հայկազեան Բառարանը՝ խորհրդանշէ հայ լեզուի գեղեցկութեան, մաքրութեան եւ զօրութեան, ու նաեւ պահպանակը լեզուով ամբողջ ազգի մը գոյութեան, խանգաւառ տօնախմբութիւն կը պահանջէր:

Սերի Մուրատեան Վարժարանի Տեսչութեան նախաձեռնութեամբ, Բարիզի հայ գաղութին մէջ արծարծուեցան հիացմունքի եւ երախտագիտութեան արտայայտութիւնները հանգէպ հայ լեզուի այդ հսկայ գանձարանին եւ անոր Միութարեան երեք պատկառելի հեղինակներուն:

Տարույս Մայիս 22ին, այդ արգար խանգաւառութիւնը իր լրման հասաւ, երբ ստուար բազմութեամբ լեցուած Պէշքեթմաշլեան սրահը կը թնդար երգի եւ գովեստի աղաղակներով: Ժողովուրդը, գրասէրներ ու երիտասարդ գրողներ՝ յատուկ ոգեւորութեամբ եւ ծաբաւով, չէին դանդաղած, հակառակ անախորժ օդի մը տաղտուկին, սիրով ըմբռնելու նուիրական տօնախմբութեան մը վայելքը՝ զուտ գիտական: Կը նախագահէր հանգէսին Գրեպ. Գրիգոր պահպանեան վիճակաւոր եպիսկոպոս Գաղատիոյ:

Արտաքին երեք բանախօսներ Պ. Արշակ Զօպանեան, Սիմոն վրացեան, Ֆրէա. Ֆէյաի ներկայացուցին հրաւիրեալ բազմութեան Հայկազեանի կատարած մեծ դերը իրարմէ քիչ տարբեր տեսակետներով նկատած զայն: Պ. Զօպանեան, յատուկ տեղեկութիւն տալու համար Միութարեան գրական գործունէութեան մասին, ընդհանուր գծերով ուղեց ցուցնել Միութարի լուսաւոր գէպքին մեծութիւնը, իր Գործին կարեւորութիւնը իբր առաջին շարժում լեզուական, գիտական ու կրօնական մարդերուն մէջ, իր կերտած հայ վերածնունդի վառարանին առաջ բերած փոփոխութիւնը զանազան ուղղութեամբ մեր ազգին ճակատագրին համար: Մի առ մի հաշուեց այն հոյակապ գէպքերը, որոնք

իրենց Հիմնագրին գծած ծրագիրը իրագործելու աշխատեցան. կանգ առաւ Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեանի (1751-1827), Հ. Խաչատուր Սիւրմէլեանի (1751-1827) եւ Հ. Մկրտիչ Աւգերեանի (1762-1854) արդիւնաբերած Նոր Հայկազեան Բառարանին վրայ, զոր ներկայացուց իբրեւ աննախընթաց մեծ եղելութիւն մը հայ գրի պատմութեան մէջ. ու անուանեց զայն «հրաւիրական կորոյ հայ բանասիրութեան»:

Պր. Ս. Վրացեան խանգաւառ շէտով ծանրացաւ Հայկազեանի իբր հայ ժողովուրդի քաղաքակրթութեան յայտանիշին վրայ, որով հայ ազգը փաստաթուղթի մը պէս բռնած զայն իր ձեռքը, կրնայ պարծիլ անով զարգացած ժողովուրդներու հոյլին մէջ: Երկը վարդապետաց գործով ունեցանք, ըսաւ, մեր բնիկ լեզուին զուտմը եւ հաստատութիւնը, որ ապա գրաւականեց ուրիշ մեծ գործերու արտագրութիւնը. եւ ապահով հիմը գրաւ ազգային ինքնուրոյն գոյութեան, Ս. Մեսրոպի գործը 14դար վերջ իր բոլոր մաքրութեամբ եւ գեղեցկութեամբ վերաստուգելով:

Պր. Ֆէյաի երիտասարդ Ֆրանսացի հայադէտը աւելի մասնագէտի լեզուով խօսելով, ջանաց ցուցնել հայ լեզուի Գանձարանին կատարելութիւնը եւ գործին գփուարութիւնը: Յոյց տուաւ թէ 50 երկար եւ տքնաջան տարիներու աշխատութեան մը արդիւնք է ան, բազմաթիւ ձեռագիրներու համեմատական քննութեամբ, նախ նեաց թարգմանութիւնները իրենց բնագիրներուն հետ բազմաթիւ ճշգրէտ համար բառերու իմաստը: Ֆրանսերէն արտայայտուեցաւ, թէ եւ կրնար հայու մը պէս խօսիլ հայերէն, որպէս զի ոչ ոք զրկուէր օտար ներկաներէն մասնակցելու մտքով տօնին նշանակութեան:

Վերջաբանը վերապահուած էր Վարժարանի Տեսչի Հ. Սահակ վրդ. Տէր-Մովսէսեանի, որ շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ բանախօսներուն, վեր հանելու համար արժէքը Հայկազեան Բառարանին, մինչեւ այդ թուական մեր մէջ երեւան եկած բառարանական բոլոր ձեռնարկներու պատմութիւնն ըրաւ:

Անոնց մէջ՝ իբր արժէքաւոր գործի՝ խօսե-

ցաւ Ստեփանոս Ռոշքեան Վարդապետի Բա-
նարանին վրայ, օժտուած այն առաւելութեամբ
որ կըցած էր շահագործել ընտիր ձեռագիրներ
որոնք յետոյ գծախառնար կորսուած են: Սա-
կայն ի լրոյ միայն ծանօթ եղած է ան Մխիթար
Աբբա՛նօր որ արդէն միաժամանակ կը յօրինէր
իր Հայկազեան Բանարանը: Ըսաւ, թէ բնա-
գիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեանց քով
և օրինակ մ'ալ Վիեննայի մխիթարեանց Մա-
տենագարանին մէջ:

Ծանրացաւ Բանարաններու Բանարան Հայ-
կազեանի վրայ որ աւելի ճոխ և ընդարձակ
լոյս պիտի տեսնէր, 6 հատորներու մէջ ամփոփ-
ուած, եթէ Բանարան Յակոբ Իֆէնտի Չէլէ-
պի Տիւղեան պայմաններով չսահմանափակէր
գործին կատարելութիւնը: Օտար լեզուի հա-
մապատասխաններու մէջ պիտի ունենար ֆրան-
սերէն և իտալերէն եղբներն ալ, և վկայութիւն-
ներն ալ թուով աւելի առատ պիտի ըլլային.
ու եթէ այսօր պահուած են յոյն, լատին, ա-
սորի կամ եբրայական համապատասխանները
և բաւական առատ վկայութիւններ նախնեաց
ձեռագիրներէն, ան ալ կը պարտի հայ բանա-
սիրութիւնը եռանդուն և կորովի Հայր Մկրտիչ
Աւգերեանի՝ որ նամակով պաշտպանած է Հայ-
կազեանի անթերի կատարելութեան դատը Բա-
րեղարին դէմ, որ կ'ուզէր շատ համառօտ, ա-
ռանց գիտական հանգամանք տալու անցնել չա-
փաւոր գումար յատկացուցած ըլլալուն համար:

Հայկազեանը, գարագուռի մը բացաւ, ըսաւ
ան, մեր հայ լեզուի պատմութեան մէջ, անով
ազաւաղումի և կորուստի վտանգը վերջնակա-
նապէս փարատեցաւ: Ու այսօր Հայկազեանը և
զայն յօրինող քրտնաջան ձեռքերը՝ ուրիշ բան
չեն պահանջեր հայ ժողովուրդէն, որ ուրիշ
սահմաններու մէջ իր հայրենիքը կու լայ, բայց
եթէ փարում հայրենի լեզուի ամուր պարիսպնե-
րուն, անվտանգ պահելու համար ազգային ինք-

նուրոյն նկարագիրը օտար միջավայրի ընկու-
ղող ազդեցութեան տակ: Բաւ է որ այս սէրն
ու ներշնչումը արծարծուն փնայ, հայ ազգը
միշտ պիտի ապրի իր նախնիքներու ոգիով: Հ.
Սահակ. Վ. Ի բանաստեղծութիւնը, արտասանուած
իր բնատուր կորովի շեշտով, մեծ տպաւորու-
թիւն թողուց հրաւիրեալներու վրայ:

Գեղարուեստական բաժինը որ ներդաշնակո-
րէն կ'ընդմիջէր բանաստեղծութիւնները, կը կա-
ռավարուէր երաժշտապետ Պր. Գուրգէն Մ.
Ալեմշահէ: Օր. Աստղիկ Առաքելեան երգեց իր
հնչուն և անոյշ ձայնով «Չմեռն անցաւ» Ա.
Մանուկեանի, և «Սեւ կաքաւիկ» Ռ. Մէլի-
քեանի: Պր. Մարիկեան «Կռուկ» կոմիտաս
վարդապետէն, և «Սիրելիս» Գ. Ալեմշահէն: -
վարժարանիս խմբերգը իբրեւ բացում երգեց
«Չարթիր աշխարհ» և «Ով մեծապահ» կոմ.
Վ. Ի, և իբրեւ փակում «Պէտքուն Աւարայրի»
և «Հաղար կուրծքեր» քայլերգը՝ եղանակուած
երկուքն ալ նոյնինքն կառավարիչէն:

Միջանկեալ արտասանութիւններ կատարեցին
աշակերտներէն ոմանք շատ կորովի և զգայուն
շեշտով. Ստեփան Պօղոսեան արտասանեց Հ.
Գարբիէլ Աւետիքեանի «Բոցաշունչ վիշա-
պաց»ը ցոյց տալու համար հանգիստականներու
թէ լեզուադէտ Աւետիքեանը բանաստեղծ ալ
է. Ա. Գարամեան Ս. Նազարեանցի «Մայրենի
լեզուն». Մուրատ Նօտարեան Եղիշէ արք. Դու-
րեանի «Օշականը» և Գէորգ Գեորգեան «Յա-
նը» Գ. Վարուժանի ջերմ ծափեր խլելով:

Հայկազեանի երկու հսկայ հատորները հան-
դէսէն վերջ Վարժարանիս հիւրասրահին մէջ
առարկայ դարձած էին մեծ գնահատանքի, իր
նիւթական խոշոր ծաւալովը և տպագրութեան
խնամոտ յաջողութեամբը հիացմունք ազդելով:
Գրասէրն ու ժողովուրդը խանդավառօրէն կը
թերթատէր անոր էջերը:

Հ. Մ. Ճ.

ՀԱՆԴԻՍԱԽՈՐ ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ

ՄԻԻԹՍՐԵԱՆ ՏՊՍՐԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՈՂԱՇԱՐ ՄԵՔԵՆԱՅԻՆ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՄԵՐԻԿԱՋԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ԿՈՂՄԷՆ

1936ի Օգոստոսին Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարաններու Առաջին դա-
րադարձի յոբելիսական շքեղ հանդէսներէն յետոյ, երբ յաջորդ տարին նման
մեծաշուք տօներ կը կատարուէին Փարիզի Մուրատեան վարժարանին մէջ
մասնակցութեամբ Հայ գաղութին, Ֆրանսական Ակադեմիային եւ Փարիզի
Քաղաքապետութեան, ճիշտ նոյն տոնին, 1937ի Յունիսին, մեր Ամերիկահայ
եղբայրներն ալ ժողովրդական մեծ ցոյց մը կը կատարէին Միւիքարեան Միա-
բանութեան հանդէպ՝ յիշեալ կրթական բարձր Հաստատութեանց հարիւրա-
մեակին առիթով:

Տիար ՄԱՂԱՔ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ եւ Տիար ՀՐԱՋ ԵՐՈՒԱՆԻ ծրագրած էին ՏՈ-
ՂԱՇԱՐ մեքենայ մը նուիրել Միւիքարեան մեր մամուլին. եւ արդէն հրապա-
րակ կը նետէին խանդավառ կոչ մը ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ, հանգանակու-
թիւն մը բանալով Ամերիկահայութեան մէջ՝ հասնելու համար իրենց նպա-
տակին: Ահա այդ կոչը իր բովանդակութեամբ.

«Դարաւոր Հիմնարկութեան մը անունով խօսք մը պիտի ուղղենք ձեզի:

Մխիթարեանն է այդ Հիմնարկութիւնը, որուն ժայռանման հիմքերը դրաւ
Մեծն Մխիթարը եւ որուն լուսաստիւղը գործը շարունակեցին եւ իր փառքի
դազաթնակէտին հասցուցին Բաղրատունիներ, Հիւրմիւզներ, Այտրեաններ,
Ալիշաններ եւ ամբողջ փառալոյս հոյլ մը մտաւորական ժիր մշակներու:

Իր գոյութեան առաջին օրէն Մխիթարեանը նշանակեց մոլեռանդ նուիրում
Հայ Մշակոյթին, անոր բոլոր մարդերուն մէջ, նշանակեց անայլալ պաշտա-
մունք՝ պատմական Հայկականութեան եւ վերածնունդ Հայկականութեան:

Այդպէս է որ Մխիթարեանը եղաւ անխոնջ պրպտողն ու պահապան հրեշ-
տակը մեր պատմութեան եւ պատմութենէն սուսնդ ձգուած բոլոր թանկագին
արժէքներուն:

Այդպէս է որ Մխիթարեանը Ալիշանեան դիւցազնաշունչ թրթռացումով
մեզի բերաւ Հայկական Վերածնունդի երգը:

Դժուար թէ հայ հայրենասիրութիւնը գտած է աւելի դերզգայուն լարեր,
քան անոնք որ Մխիթարեան Ալիշանի եւ Մխիթարեան շունչով դաստիարա-
կուած եւ ներշնչուած Մկրտիչ Պէշիկթաշեաններու քնարը կը զարդարէին:

Անսահման եղած է զաշտը Մխիթարեան աշխատանքին. զայն գտած ենք
այնքան խանդավառ ու բեղուն պատմական, բանասիրական, դրական, լեզ-
ուական, քերթողական եւ գիտական ուսումնասիրութիւններու եւ ստեղծա-
գործութիւններու մէջ, որքան կրթական դաշտին մէջ: Ս. Ղազարու Վանքը

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀՈԿՏ. ԴԵԿՏ. 1938